

Stjepan Tomislav Poglajen, *Kršćanski personalizam: Govori, članci, studije*, prećio i predgovor napisao Ivan Šestak, Glas Koncila, Zagreb, 2010, 383 str.

Dvadeseto stoljeće ostat će zapisano u kolektivnoj memoriji mnogih naraštaja ponajprije kao vrijeme korjenitih društvenih promjena, turbulentnih geopolitičkih strujanja, krvavih i razornih ratova s milijunskim gubicima vojnog i civilnog ljudstva, svekolike nesigurnosti i neslobode u vremenima mira; ukratko, prošlo će stoljeće biti zapamćeno kao razdoblje ljudskih stradanja i patnji u do tada neviđenim i neslućenim razmjerima. Negativne zasluge za takve događaje, uprizorene tijekom odmotavanja lente globalne povijesti, valja svakako pripisati dvama totalitarnim sustavima: *fašizmu* odnosno njemu bratskom *nacizmu* s jedne strane, te *komunizmu* s druge. Te dvije pogubne ideologije, što su se kasnije izrodile u mnoge specifične i lokalno uvjetovane inačice, htjele su u svjetovnom redu nadomjestiti religioznu vjeru i Boga kao njezino središte, te se takvim uzurpatorskim i bezočnim detroniziranjem transcendentnog i apsolutnog Boga etablirati kao najveća svetinja i visoko naznačeni ideal čijem ostvarenju valja podrediti sve i po svaku cijenu.

Riječ je o *kolektivističkim* društvenim ustrojima čije su ideološki utemeljene etike degradirale čovjekovu individualnost kao jednu od sastavnica njegove duhovne subjektivnosti, *dokinule istinsko dostojanstvo osobe* i to na način da su do krajnjih granica *sputale ljudsku slobodu*

koja je konstitutivna za čovjekovo dostojanstvo.

Kršćanski personalizam iskazao se kao jedini primjereni i dostojni odgovor na spomenuta totalitaristička i protučovječna zastranjenja. Odlučno se isprječujući svim oblicima i licima kolektivističkih ideologija koje degradiraju čovjekovu slobodu — pomno pazeći da se sloboda pri tome ne prometne u druge štetne krajnosti oprimjerene u različitim relativističkim individualizmima, od svake odgovornosti ispražnjenim liberalizmima, libertinizmima sve do posvemašnjeg anarhizma — kršćanski liberalizam je jedini mogao u teškim povijesnim vremenima vjerodostojno ukazati na čovjekovo dostojanstvo i potrebu njegove beskompromisne zaštite.

Jedan od onih mislilaca koji su se s pozicija kršćanskog personalizma odlučno oduprli svim totalitarizmima dvadesetog stoljeća je *Stjepan Tomislav Poglajen*. O njemu se, nažalost, malo zna čak i unutar upućenijeg dijela domaće javnosti. Mnogo je poznatiji u svijetu. A ovo su sumarni biografski podaci o njemu: rođen 1906. u Podgoraču kod Našica, studirao filozofiju i teologiju na isusovačkim visokim učilištima u Francuskoj i Belgiji, energični isusovački erudit, zapažen urednik časopisa *Život* i predan duhovnik u Palmotićevoj ulici, svećenik i redovnik programatski prožet »kozmičkom vizijom ignacijanske duhovnosti«. Djelovao je pod pseudonimima: *profesor Kolakovič, father George, professeur Georges, Houang*. »Poglajen je bio muškarac gotovo atletske građe, prodornih očiju, osobito ljubazna i prijazna lica, čije je crte oplemenila askeza« (str. 12–13).

Na njega bi se s potpunim pravom mogla primijeniti sintagma »svjetski čovjek«. Susreo se s mnogim uglednim onodobnicima, a ovdje će biti spomenuti samo neki od njih: teolozi H. de Lubac i P. de la Trinité, filozof E. Mounier, političari G. Bidault i R. Schuman (jedan od tvorca današnje Europske unije), a

za boravka u SAD–u Poglajen se susreo s predsjednicima Trumanom i Eisenhowerom, također i s vodećim ljudima *State Departmenta*. Osim u Europi i Americi boravio je te duhovnički i humanitarno djelovao i u azijskim zemljama: Kini, Indiji, Vijetnamu i Filipinima. Svesrdno se zalagao za ljudska prava te dostojan život tamošnjega mahom siromašnog i nezaštićenog pučanstva, ukazujući na to da nebriga Zapada za njihove neprilike i patnje uvelike doprinosi tome da to napaćeno i politički degradirano pučanstvo postaje lak plijen komunističke promidžbe. Vrijedi spomenuti da je uvaženi britansko–hrvatski publicist Krsto Cviić na više mjesta citirao istaknutoga američkog povjesničara R. Grahama, koji je o Poglajenovu svjetskom značaju kazao: »Znadete li vi Hrvati da je Poglajen jedan od najvećih sinova vašega naroda? Pomno ga studirajte.« (Str. 10–11).

A Poglajenova se veličina zaista očitovala u mnogočemu. U ovoj recenziji bi, unatoč zahtijevanoj kratkoći, bilo zanimljivo i uputno istaknuti njegovu britku pronicljivost u ocjeni Hitlerova režima, kao i hrabrost da takav svoj sud javno obznani. To je još jedna zraka svjetla koja bi trebala prodrijeti kroz pukotine tendencioznih tumačenja povijesti te dodatno rasvijetliti povijesne krivotvorine i podmetanja, odnosno obeskrjepiti argumente onih koji se upinju dokazati da se Crkva tobože ne samo mlako držala prema fašizmu i nacizmu nego i zdušno s njima surađivala. Kada je nacistička Njemačka izvela *Anschluss* i pripojila Austriju, Poglajen u časopisu *Život* piše: »I tu se nacional–socijalizam pokazao u svom pravom svjetlu: kao sistem cinika, sistem plašljivaca. Cinika, koji daju devedeset izjava da ih sa devedeset i devet drugih izigraju, koji daju potpis znajući, da se tim ni na što ne vežu, koji zadaju riječ, a u duši istodobno odlučuju, da je se ne će držati.« (Str. 201).

Godinu dana kasnije, također u *Životu*, Poglajen skida maske i komunizmu,

izjednačujući ga s nacionalsocijalizmom. Pri tomu se služi svojevrsnim komparacijskim niveliranjem i slikovito govori o »službi kukastog križa produženog u srp i čekić« (str. 235). Zacijelo neće biti suvišno u nešto duljem navodu predočiti lucidne Poglajenove usporedbe nacionalsocijalizma i komunizma: »Zaista zidovi koji su dijelili ova dva sistema, mogli su nečujno pasti. Funkcioner Gestapoa ni malo se ne razlikuje od uhoda G. P. U. –a. Koncentracijoni logori Dachau i Solovecki otoci pružaju nam istu sliku, a majske slave u Moskvi su isto tako stranački dani kao i oni u Nürnbergu. Kult vođe je tu i tamo jednak, a prije svega je na obim stranama dinamika, koja u velikim potezima stoji na istoj liniji. Ako dva čovjeka počinju s dviju dosta udaljenih polaznih točaka, rušiti sveukupnu kršćansku kulturu, nužno mora jedanput doći čas, kad će se sastati na ruševinama razrušenog svetišta. Jedan je došao s? lijeva?, a drugi s? desna?. U velikoj udaljenosti smatrali su se neprijateljima; ta jedan je nosio smeđu značku, a drugi crvenu! No kad su opazili, da su sa svojim razaralačkim bakljama uništili isto Božje svetište kad su si u tom jezovitom osvjetljenju pogledali u lice, sinulo im je da u stvari izvode isti posao, da imaju istog neprijatelja i da su međusobno složni u mržnji, koja u dubini njihovih duša vrije protiv Boga i protiv ljudi.« (Str. 236).

Poglajen je tim dubokoumnim rečenicama (koje su povrh svega u literarnom smislu majstorski sročene i pune lirske intuitivnosti) izrekao ono čega je većina postala svjesna tek pred kraj dvadesetog stoljeća, a mnogi ni tada: a to je da su strahovlade fašizma, nacizma i komunizma čovječanstvu donijele noć, tminu. Razlike među ovim totalitarnim sustavima više su prividne nego stvarne. Svi su se oni oborili na Boga i Krista, na Crkvu i kršćansku kulturu, na vrednote civilizacije; na sve ono što je plemenito, dobro, veliko i lijepo. Poglajen je te istine spoznao već prije izbivanja

Drugoga svjetskog rata i usudio ih se javno obznanimi. Slično bl. kardinalu Stepinu i dominikanskom filozofu Hijacinu Boškoviću, ostao je tada *pogleda uprtog u univerzalističke kršćanske obzore* unutar kojih ima mjesta i za *vertikalni* i za *horizontalni humanizam*, a nije se dao zavesti nikakvim partikularizmima koji su apsolutizirali naciju i rasu, mitologizirali krv i tlo, zanosili se predodžbama germanskog poganstva ili imperijalnim rimskim božanstvima, ili pak partikularizmima koji su podupirali strahovladu komunističke partije, nadahnjujući se pogubnim utopijama povijesno osviještene radničke klase koja tobože hrli prema besklasnom društvu gdje bi bila dokinuta svaka neravnopravnost i potlačenost.

Kao punokrvni pripadnik duhovne elite dvadesetog stoljeća, Poglajen je postavio *kršćanski personalizam* kao svoj *misaoni obrazac* i *program djelovanja*. Shodno tomu, pokazao je vrlo razvijenu *socijalnu svijest*: kao urednik časopisa *Život* uveo je rubriku koja je prokazivala teške materijalne prilike radništva. Stoga je podnio napade s objiju strana, s »lijeve« i s »desne«.

Uređivanje isusovačkog časopisa *Život*, inače namijenjenog ponajprije akademskom čitateljstvu, Poglajen je prekinuo 1941. kada je zbog protunacističkih priloga i ostalih protunacističkih aktivnosti bio prisiljen, sklanjajući se pred nacističkom odmazdom, napustiti Zagreb i utočište potražiti u Splitu, koji je tada bio pod talijanskom fašističkom okupacijom. No vrlo brzo zbog protufašističkog djelovanja napušta i Split te se ilegalno vraća u Zagreb. Godine 1943. sklonio se u Slovačku gdje je kasnije svojim glasovitim uredbama pridonio izgradnji »Podzemne crkve«, koja je unatoč ustrajnim komunističkim progona uspjela preživjeti te spremno i poletno s padom komunizma dočekati slobodu. Poglajen je preminuo krajem travnja 1990. u Parizu, upravo u vrijeme pada europskih komunističkih režima.

Služena mu je sprovodna misa u pariškoj crkvi St. François Xavier, a u najmanju ruku čudnom valja smatrati okolnost da je mjesto njegova ukopa danas nepoznato.

Ukratko: Stjepan Tomislav Poglajen je velikan poznatiji u svijetu nego u Hrvatskoj, čovjek snažne osobnosti prožete ignacijevskom duhovnošću, istaknuti kršćanski personalist, protivnik svih totalitarizama, lučonoša u bremenitim hrvatskim povijesnim prilikama pred Drugi svjetski rat, pobornik Katoličke akcije u Hrvatskoj i štovatelj Ivana Merza, svećenik zauzet za socijalnu pravednost i osobno dostojanstvo svakoga čovjeka. Poglajen je *kao čovjek Crkve zauzetom ljubavlju djelovao ne samo u lokalnom nego i globalnom svijetu, pokušavajući ga promijeniti nabolje*. Kod njega su *kozmpolitizam* i *patriotizam* živjeli u *plodonosnom suglasju*. Kozmpolitska, katolička, sveopća Crkva malim narodima ne dokida identitet i samosvojnost, nego ih štoviše svojom univerzalističkom obuhvatnošću majčinski štiti. U predgovoru knjige sastavljene od Poglajenovih naknadno objedinjenih govora, članaka i studija, naslovljene *Kršćanski personalizam*, Ivan Šestak ističe da Crkva za Poglajena »nije bila puka efemerna socijalna kategorija, nego bitna mistična tvorba koja je poput aristotelovske forme prožela hrvatsko narodno bilo, povijesno ga pronijela i oblikovala te se upravo njoj ima zahvaliti opstojnost hrvatskog naroda« (str. 30).

Knjiga je podijeljena u tri dijela, odnosno u tri skupine tematski združenih priloga: »Duhovnost i domoljublje«, »Antitotalitarni napisi« te »Socijalna misao«. Valja u svakom slučaju odati priznanje priređivaču i piscu predgovora I. Šestaku te izdavaču Glasu Koncila što je ova vrijedna knjiga ugledala svjetlo dana. Za nju bi se zaključno moglo kazati da je autentičnim i angažiranim kršćanskim personalizmom prožet *dokument o povijesno značajnom vremenu, a koji to vrijeme svojim domaćajima i važenjem uvelike nadilazi*.

Marito Mihovil Letica